

cenitvene komisije; one bodo vsak ugovor (reklamacija) konečno razsojevale; zoper njihovo razsodbo ni nobena pritožba pripuščena.

Namerovana nova naredba je tudi ta, da se županom pošljejo pri razpisu reklamacij tudi mape in parcelni protokoli dotične občine, da je mogoče prepričati se vsakemu, kako so zemljišča tu in tam vcenjena; vrh tega prejme vsak posestnik posebno pôlo (Grundbesitzbogen), v kateri so vse njegove parcele z dotičnim razredom in obdelovanskim redom pa tudi mera od vsacega kosa vpisane, da se zamore o vsem prepričati, ali je prav ali ne.

No, ta naredba se nam potrebna zdi, ki je žalibog v dosedanji postavi pogrešamo; brez nje je tudi vsak, če še tako opravičen ugovor, nemogoč.

To so nameravane poglavitne premembe.

Namen tega spisa ni ta, vse podrobnosti nove postave pretresevati, ampak kmetovalce naše že sedaj o poglavitnih rečeh nameravane postave seznaniti, pa tudi državne naše gospode poslance opozoriti, da gledajo, da ne bo „res publica“ po novi postavi škode trpela!

Poglavitni namen te postave menda je pa ta, da se vcenitev hitreje izvrši, kakor je po določenih dosedanje postave mogoče, in da bodo manjši stroški, pa tudi ta, da se davek na podlagi nove vcenitve poprej naložiti more. Določen je namreč v postavi za vsako delo in opravilo in za vsako posamesno komisijo čas, o katerem ima svojo nalogo dovršiti; določeno je pa tudi, na kak način bo vlada s svojimi organi dotično nalogo izvrševala potem, če je kaka komisija ne bi o pravem času dognala, ali celó se je ne poprijela.

Za dognanje vcenitve je namreč postavljen obrok do konca leta 1880. Do tega časa ima namreč centralna cenitvena komisija za vsako deželo konečno veljavno vrstilno tarifo določiti, in na ti podlagi se bo za vsako deželo čisti prinos (donesek) izračunal, in davek za leto 1881. za deželo in na posamesne posestnike naložil.

Reklamacije se začnejo še le po tem, in ako učinijo pri naloženem davku kake spremembe, poravnale se bodo kasneje z dotičnimi posestniki.

Ali bo pa vse to davkoplačevalcem ali pa državni blagajnici na korist, in ali bode izdelek nove vcenitve tudi popolen, kakor imamo pravico ga pričakovati, tega si ne upamo trditi; bojimo se, da ne; zato še enkrat: „videant consules“, da še viša bremena se naložé na rame kmetovalcev, ki že dosedanje komaj nosijo!

Podučne stvari.

Blaznice (norišnice),

kakoršne morajo biti, in kaj je njih namen.

Spisal dr. Karol Bleiweis, primarij deželne blaznice Kranjske.

Kranjska dežela po sklepu lanskega deželnega zbora kmalu stopi v vrsto onih Avstrijskih dežel, katere imajo že mnogo let za svoje blazne dobro vredjene blaznice (norišnice).

Da je bilo to silno potreba, naj izpriča kratek zgodovinsk ozir na staro norišnico našo.

Ko je nekdanji samostan diskalceatov, pozneje samostan usmiljenih bratov, postal bolnišnica, je izprva njen desni del vhoda pri tleh bil odločen za sprejem blaznih, ki so jih tu zaprli v majhne kolibe. Tisto poslopje, kjer je v bolnišnici dandanes blaznica, je leta 1827. iznova zidano bilo s 24 majhnimi sobami in dvojnima vratama, katerih ena so lesena z majhnim okni-

cem, druga pa iz železnega omrežja; mirni blazni so bivali v 2 delalničnih sobah. Bilo je po takem v tej deželni blaznici prostora za 37 blaznih.

Po „Topographie der k. k. Provinzialhauptstadt Laibach“ slavnega dr. Lippicha, nekdanjega mestnega zdravnika za uboge v Ljubljani, je bilo število blaznih na Kranjskem takrat tako majhno, da jih je leta 1828. treba bilo v norišnico sprejeti le 9, — 1829. leta 12, — leta 1830. le 4, — 1831. leta 8, — 1832. leta 5, tedaj v 5 letih skupaj 36, tedaj je nekdanj zadostovalo to poslopje, v katerem so blazni zaprti bivali, z majhnim prostorom zunaj hiše, ki so mu dali ime vrta, če tudi pravi vrt ni bil.

Ker je tedaj naši deželi zarad vedno silnejšega naraščanja blaznih — leta 1875. bilo je sprejetih 112, 1876. leta 98, leta 1877. pa 106 — tedaj v enem letu trikrat toliko, kakor nekdanj v 5 letih skupaj! — več in bolje vredjeni zavod že davno sila potreben bil, zato se mi zdi primerno, seznaniti zdaj občinstvo z notranjo napravo in namenom dobre blaznice.

V Londonu bila je še le v sredi preteklega stoletja ustanovljena prva blaznica. — Koncem preteklega stoletja pa, ko je v Parizu divjala ljuta Francoska revolucija, dosegel je slavnoznani zdravnik blaznih Pinel z veliko težavo in celó nevarnostjo svojega lastnega življenja to, da je smel blaznim odvzeti verige, v katere so bili vklenjeni, kajti še v teku sedanjega stoletja shranovali so nemirne blazne v kletkah, tičnikom podobnih.

Prehuda sila, s katero so hoteli vkrotiti nemirne in besne blazne, rodila je leta 1840. na Angleškem nasprotno misel, doseči zdravilni namen brez vsake sile; ta sistema se imenuje „norestraint“. Slavnoznani Angleški zdravnik Conolly bil je prvi, ki je vsakoršno silo odpravil, in z dobrim vspehom bila je ta sistema v Angleških blaznicah in pozneje tudi po celem kontinentu vpeljana. Zdaj povsod in tudi pri nas skušamo vkrotiti nemirne in besne blazne le z lepo besedo in s pripomočjo primernih zdravil; ako se nam pa to po tem načinu ne posreči, osamotimo blaznega na dve ali tri ure, in kmalu se pomiri tako, da more zopet bivati med drugimi.

Vsak nagovor, vstop v celico, ali če se moramo dotakniti blaznega, zgodi se z največo krotkostjo in zmirom tako, da se bolnik ne vstraši in ne razburi.

Tako ravnanje je pa le mogoče, če ima zdravnik v dobro vredjeni blaznici tudi veliko število dobrovoljnih, inteligentnih in neutrudljivih strežajev na strani.

Za nekatere izvanredne slučaje se poslužujejo zdravniki, kakor na Angleškem, tako tudi drugod, vendar še neke sile, to je, „jopice za silo“ (Zwangsjacke). Ta pripomoček je včasih potreben pri takih blaznih, ki se hočejo usmrtiti, in pri onih, ki so silno nesnažni.

Ne smemo se tedaj čuditi, da ima prosto ljudstvo pa tudi izobraženi svet še dandanes mnogo presodkov in tak strah pred blaznicam, da sorodniki izročijo le po dolgem premišljevanji na umu bolnega človeka blaznici.

Še le začetkom tega stoletja se je jelo bolj razširjevati prepričanje, da blazni niso hudodelniki, ampak le milovanja vredni bolniki vsled bolezni v možganih ali čutnicah. Nenaravni občutki, prečudno zmedene misli, zmešani govor, nemirno, včasih prav divje obnašanje: to so le znamenja bolezni; primeriti se morejo bolečinam in občutkom, ki jih imajo na srcu bolni, fantazijam onih za šenom zbolelih ali onemu hudemu nemiru, ki sili za vročnico bolnega človeka skočiti s postelje ali skozi okno.

Tako zdravniško spoznanje postalo je temelj se-

danjemu ravnanju za vpešno oskrbljevanje in ozdravljevanje blaznih.

Tukaj hočem navêsti nekaterih slučaje iz lastne prakse; razvidi se iz njih, da je pravo spoznanje telesne bolezni blaznega prvi in najbolj imeniten korak ozdravljanja.

Neka mlada gospica Slovenka bila je vsled revščine starišev primorana poiskati si službe v Trstu. Morala je tam opravljati težka dela; vsled presilnega napenjanja telesnih svojih moči zbolela je za hudo vročino in šenom. Mati prepelje še bolno hči v hudi zimi domú. Komaj tri dni domá, zblaznela je. Strašni občutki jo morijo ponoči in podnevi; vedno kriči, da je pogubljen, da ne sme živeti, vidi pred seboj strašanske prikazni, ki so bile vzrok njenega vednega nemira. Pripeljana v tukajšnjo blaznico kaže isti nemir in splošno nespametno vedenje. Poskuša se rešiti teh strahovitih občutkov, usmrtiti se hoče. Najprvo popije steklenico petroleuma, kar jo pripravi v smrtno nevarnost; kmalu potem se obesi na železna vrata, a bila je še o pravem času odrezana. Potem požre tri solde — in ko je bilo tudi to brez vspeha, poskuša požreti precej velik križek svojega moleka (paternoštra), katerega iz požiralnika izvleči se mi je še posrečilo. Zadaviti se hoče skoro vsak dan, a ker smo zeló na-njo pazili, ni dosegla svojega namena. Pokazala so se pa pri njej znamenja splošne brezkrvnosti. Posrečilo se mi je vsled pripravnih zdravil (katere sem ji mogel po umetnem načinu vbrizgljati v kri) odpraviti to krvno slabost; začejala se je telesno okrepčavati in postala je bolj mirna; prešle so počasi one hude morivne prikazni in začela spoznavati je napačno svoje ravnanje. Zato upam zdaj, da se popolnoma ozdravi.

Drug slučaj. 30 let star hlapec, poprej ves zdrav, pameten in trezen človek, imel je opravke v neki vasi na močvirji. Da bi poprej prišel do omenjenega kraja, se podá čez močvirje naravnost tje v hitrem teku, skače čez sto in sto grabnov ter ves spehan pije iz mlake vode in pojé slabo klobaso. Prišedšega domú strese mrzlica; v hudi vročini začne divjati, pobija vse, kar mu pride pod roke, povsod vidi hudiča, ki ga hoče zgrabiti; silno smešno se vede v govoru in v vsem svojem obnašanji. V blaznici se vsak večer ponavlja isto besno vedenje; treba ga je bilo osamotiti zato, ker je bil eden najnevarniših bolnikov. Podnevi je bolj miren, vendar popolnoma zmešan; vizije in halucinacije ga iznemirjajo neprenehoma. Ni dvomljivo, da je bila blaznost njegova nasledek hude mrzlice. Dobil je v norišnici primernih zdravil in kmalu se je popolnoma ozdravil.

Dandanes niso blaznice več vetrišnice, ampak bolnišnice morajo biti, ki se le v nekaterih stvaréh razločijo od navadnih bolnišnic, kakor to zahteva drugačno vedenje blaznih. Pa vsaj tudi bolnišnice niso vse enake; drugače so one, kjer se ozdravljajo vnanje bolezni, drugače porodnišnice, drugače za nalezljive bolezni itd.; vse pa imajo namen: ozdraviti ozdravljive, ali vsaj dobro oskrbljevati neozdravljive.

Bolniki, ki iščejo pomoči v bolnišnicah, se razdelijo v tri vrste. V prvo vrsto spadajo oni, ki vstopijo v prvič v bolnišnico, se ondi ozdravijo in se nikdar več ne vrnejo tje, — v drugi vrsti so bolniki, ki se sicer tam ozdravijo, pa sčasoma zopet iščejo pomoči, boleajo namreč za jetiko, mrzlico, revmatizmom in za raznimi unanjimi boleznimi, ki se včasih kmalu in večkrat ponavljajo in vzročujejo njih večkratni vstop v bolnišnico; — v tretjo vrsto pa spadajo oni, ki so neozdravljivi; si zaslužiti ne morejo ničesa, pa jih tudi žlahtniki njihovi ali njihove domovinske občine ne morejo oskrbljevati, ker dadó sila veliko opravila in

potrebujejo vednega nadzorstva; taki bolniki morajo tedaj toliko časa v bolnišnici ostati, da končajo ondi svoje življenje.

Enake bolnike najdemo tudi v blaznicah. Nekateri se v kratkem ozdravijo in ostanejo pa zmirrom zdravi; drugi se vrnejo večkrat, posebno pijanci, ki vsled presilnega pijančevanja zblaznijo, in konečno oni ubogi neozdravljivi blazni, ki so popolnem zmešani, sebi ali družim nevarni, in zato nikdar ne smejo zapustiti blaznice.

Ni tedaj res, da le bolezni uma so neozdravljive in da se le te bolezni lože in večkrat ponavljajo, kakor druge bolezni. Imajo pa bolezni uma to posebno lastnost, da so le redkokrat ozdravljive zunaj blaznic zato, ker potrebujejo posebnih in raznovrstnih zdravstvenih pripomočkov.

V raznih deželah so tudi navadne bolnišnice razdeljene v zdravilnice in pa v hiše za onemogle in neozdravljive. V nekaterih deželah in nedavno so se tudi blaznice strogo ločile v hiše za ozdravljive in neozdravljive blazne. V zadnjem času se je pa taka ločitev opustila; spoznalo se je za boljše, da ste obe vrsti blaznih v eni hiši, pa ločeni so v raznih prostorih blaznice. Navod tej spremembi je bilo spoznanje, da potrebujejo tudi neozdravljivi blazni včasih onih pripomočkov, kakor jih je treba ozdravljivim in ravnokar zbolelim, in da mora tedaj uprava blaznice biti enaka za obe vrsti blaznih. Dalje je skoro tretjina neozdravljivih blaznih v norišnicah za raznovrstna dela jako pripravna; ta delavnost toraj v blaznicah, v katerih bivajo ozdravljivi in neozdravljivi, koristi vsem. Med neozdravljivimi so tudi nekateri taki, ki poznajo svojo bolezen, ki so prav radi v blaznici in cenijo njeno upravo. Taki bolniki raznih stanov so za ozdravljive in prebolele velike vrednosti; oni jih tolažijo in razvedrujejo ter preganjajo jim marsikatero presodke. Če tudi sami blazni, so vendar deloma zdravniki drugim blaznim. Napačno bi bilo toraj, ločiti take koristne bolnike zavoljo neozdravljivosti od ozdravljivih. Neopravičen presodek je, da je združba neozdravljivih škodljiva ozdravljivim; le posebne lastnosti bolezni, ki se pa nahajajo pri blaznih obeh vrst, imajo škodljiv upliv na bolne na umu, zatoraj je pa tudi razdelitev in ločitev bolnih po lastnostih bolezni in različnih osebnostih nepogojno potrebna.

(Dalje prihodujič.)

Mnogovrstne novice.

* Največe zemljiške davke na Českem (in sicer brez 25% priklade) plačujejo leto in dan: knez Janez Adolf Schwarzenberg 206.653 gold., knez Janez Liechtenstein in grof Ernest Waldstein čez 68.000 gld., cesar Franc Jožef in knez Mavricij Lobkovic čez 64.000 gold., knez Ferdinand Kinsky 61.637 gold., grof Clam-Galas in knez Maks Fürstenberg čez 56.000 gold. in grof Evgen Černin 53.670 gold.

* Pisavno snovo, s katero se pišejo pisma, da se ponoči vsaka napisana beseda sveti, je iznašel nek francosk kemik. Če se ta iznajdba potrdi, bilo bi mogoče tudi v največi temoti taka pisma brati. Posebno važno pa bi bilo, ako bi se dali s to iznajdbo ulični napisi v mestih pisati, ki bi se ponoči svetili in dobri kažipoti bili posebno tujcem; tudi številke na turnskih urah, ako bi se ponoči svetile, bile bi hvale vredna iznajdba.

* „Matica Hrvatska“ ima dosedaj 25.617 gld. skupnega premoženja; udov ima 1239 (350 utemeljiteljev,

Ozrimo se po deželah našega cesarstva in po družih tujih deželah, da vidimo, v kakošni primeri so tu in tam hranilnice (šparkase) z loterijami, ali z družimi besedami rečeno: koliko prilik ima ljudstvo, da nosi svoj denar v šparovko, koliko pa, da ga nese v loterijo. Na veliko žalost vidi človekoljub, da v Avstriji ima ljudstvo veliko veliko več prilik, denar z igro v loteriji zapravljati, kakor ga v hranilnicah nakladati na korist sebi, svojim in v obče narodnemu gospodarstvu.

Poglejmo v doljno Avstrijo. Tu vsake pol štirjaške milje stakne človek loterijo, zato je pa tukaj strast loterijska taka, da je po zapiskih dokazano, da vsak odrašen človek v doljni Avstriji igra pri vsakem Dunajskem srečkanji. Na Koroškem in Kranjskem imamo na 41 štirjaških miljah 1 hranilnico, loterijo pa že na vsake polčetrte štirjaške milje. Na Primorskem je 1 hranilnica na vsacih 72 štirj. miljah, loterija pa že na 2 štirj. miljah. V Galiciji imajo 1 hranilnico na 124 štirj. miljah, vsake 3 milje pa že loterijo.

Al ne kaže ta razmera med hranilnicami in loterijami, da se ljudstvo mora nagniti bolj k zapravljivosti po loterijah, kakor k varčnosti po hranilnicah, ker une ima povsod skoro pred nosom, do teh pa mora storiti dolga pota.

V družih državah so vpeljali in še zmirom vpeljujejo take naprave, po katerih je ljudstvu mogoče, prihranjeni svoj denar brez daljnih potov dati v hranilnico. Tako, na priliko, na Angleškem, Francoskem, v Belgiji, Holandiji in na Laškem so pošte namestnice hranilnic, one sprejemajo denar, ki ga ta ali uni v hranilnici naložiti hoče. Prusija in Švajca ste pa še dalje šli s hranilničnimi napravami; tukaj namreč potujejo uradniki hranilnic križem po deželi in se v odločenih dnevih ustavljajo v različnih krajih, kjer v hišah županov ali pa sodnij sprejemajo hranilnicam namenjene vloge.

Po teh potih skušajo druge kulturne države ljudstvo k varčnosti napeljavati, — Avstrija pa gre prav narobe pot: loterij veliko, hranilničnih naprav pa celó malo. Da je to resnica, kažejo nam sledeči izgledi:

Primeri hranilničnih naprav

v različnih državah.

Leta:	Države:	Število hranilničnih naprav	Hranilnične naprave po štirjaških miljah	Hranilničnih naprav na 100.000 prebivalcev
1875	Angleško	9943	0.99	18.42
1875	Belgija	623	0.86	12.46
1872	Švajca	312	2.50	11.69
1875	Prusija	1004	6.50	3.91
1875	Francosko	1227	7.88	3.40
1875	Laško	326	16.50	1.25
1876	Laško	1708	3.15	6.33
1875	Avstrija	289	19.—	1.35

Največ hranilničnih naprav imate po takem Belgija in Angleška. Ko je pri nas v Avstriji na vsaki štirjaški milji ena loterija, je na Angleškem in v Belgiji na 1 štirjaški milji ena hranilnica in še več. Po prostoru blizo tako velika Anglija ima 33 krat več hranilničnih naprav, kakor Avstrija, 10krat manjša Belgija pa jih ima dvakrat toliko.

Celó Italija, katera v gospodarstvenem oziru stoji pod Avstrijo, je leta 1876. število hranilničnih vložnic pomnožila za 1382, lansko leto pa za blizo 600.

Vse to kaže grozen razloček med Avstrijo in drugimi državami.

Tudi v tem oziru, če loterije smatrajo za naprave, katere državi davek donašajo, niso one prav nič vredne, zakaj? — zato, ker od tega denarja, ki ga ljudje v loterijo nesó, ne pride državni blagajnici več kot tretji del na dobro, — $6\frac{1}{4}$ odstotkov požró stroški loterijski, ostanek, to je, blizo 60 odstotkov, pa se potrosi za dobitke, ki jih vloví le malo ljudi zato, ker število dobitkov poprek znaša le $1\frac{1}{2}$ odstotka loterijskih vlog. Zato, da je leta 1876. državni blagajnici v Avstriji doteklo okoli 8 milijonov goldinarjev, so ljudje, in to po večem delu malopremožni, v loterijo nesli celih 23 milijonov goldinarjev! Ali je po takem kaj več nespametnega na svetu? Vsak drug davek, za katerega bi ljudje izdali omenjenih 23 milijonov, bi državi vsako leto donašal okoli 10 milijonov gold.

V Avstriji in Nemčiji se ponavljajo že leta in leta glasi za odpravo loterij, al žalibog! vsi ti glasi bili so dozdej glasi upijočega v puščavi, le zato, da bi državni dohodki ne trpeli škode, čeravno so prav krvav denar, ki ljudstvo demoralizira in mnoge v loterijo zagrizene osebe v revščino pehá.

Čudno je vrh vsega pa še to, da loterij odpraviti ni bilo mogoče do sedaj niti v Avstriji, ki se ima vsako leto boriti z denarno primanjakavo, niti v Prusiji, v kateri so državne finance v boljem redu in kjer so davki nižji kakor v Avstriji.

Če države že nočejo loterij odpraviti, bi vsaj lahko loterijsko strast zdatno zatirale po mnogih potih, na priliko, da bi se postavno določil najmanjši znesek, ki se more v loterijo staviti (na priliko 2 gld.), — da vsak bi smel le edino v loterijo svojega stanova-lišča staviti, pa ne drugam, — da bi število loterij se ne smelo množiti. Najzdatnejši pripomoček pa ljudstvo napotiti na varčnost in odvrniti ga od loterijske zapravljivosti bil bi gotovo ta, da se, kar največ mogoče, pomnožijo hranilnične naprave in sicer v podobi poštnih in šolskih hranilnic in da bi hranilnični uradniki potovali po deželi in sprejemali od ljudi majhne ali večje zneske, ki jih hočejo naložiti v hranilnici. Sploh bi se moralo postavodajstvo (državni in deželni zbori) brigati za osnovo mnogih hranilnic.

Dajte ljudstvu priliko obilo za varčno gospodarstvo (šparanje), pa se bode odtegnilo zapravljivosti, katero najbolj podpirajo nesrečne loterije!

Blaznice (norišnice),

kakoršne morajo biti, in kaj je njih namen.

Spisal dr. Karol Bleiweis, primarij deželne blaznice Kranjske.

(Dalje.)

Nalog blaznic je tedaj dvojni: 1) ozdravljive bolnike popolnem ozdraviti, 2) pri neozdravljivih delati na to, da se odpravijo vsaj najbolj nadležne prikazni; če pa so popolnem neozdravljivi, oskrbeti jim primerno postrežbo.

Po teh načelih se ravná v blaznicah ozdravljevanje blaznih, pri katerih se nikdar ne sme pozabiti, da so telesno, to je, na čutnicah in možganih bolni. Razume se tedaj zato samo po sebi, da se nič ne doseže s kreganjem, žuganjem in opominjevanjem, ampak da le s previdnim zdravniškim ravnanjem se dá kaj doseči.

Tu ni kraj, naštevati zdravila, raznovrstne kopelje

i. t. d., katere se vspešno rabijo pri blaznih, le nekaj mi je treba posebno omeniti, namreč primerno hrano. Dostikrat pridejo bolniki v zelo revnem stanu v blaznico, v malo tednih se pri dobri hrani okrevajo ne samo telesno, ampak včasih minejo tudi najgrozovitejše in najnevarnejše prikazni blaznosti. So bolniki, ki se doma ne dotaknejo nobene jedi, v blaznici pa kmalu jedó toliko, da se začno rediti, in to le zaradi primerne hrane. Tu ni treba nikakoršne potrate; al bolnik mora dobiti dobre juhe, jajc, mleka, pečenke, pa tudi vina, kakor se dajeta za pomirjenje bolnikov makov sok in kloral.

Primoran je zdravnik včasih tudi pri drugih boleznih premagati trmo bolnikovo z dobro besedo ali pa ga vsaj resno opomniti, ako ne uboga ukazov zdravnikovih. Isto tako ravna zdravnik v blaznici. Kakor pa zdravnik ni v stanu, ozdraviti pljučnico, drisko in druge telesne bolezni le z dobro besedo, ravno tako ni mogoče, ozdraviti blazne s samo lepo ali hudo besedo. V obče kažejo skušnje, da je bolje, ako se z ravnokar zbolelimi blaznimi in pri silni hudi bolezni le malo z njimi občuje in se opustijo vse tolažbe in vsakoršna žuganja. Popraševati malo, a bistro opazovati in natančno, — to daje zdravniku dosti gradiva za spoznanje bolezni. Bolni možgani so jako občutljivi in potrebujejo mirú, celó osamotenja, da se odstranijo vnanji škodljivi vplivi. To se tudi zgodi takrat, če bolnik z besedo in dejanjem postane nadležen ali celó nevaren; zdravnik je v tacihi slučajih dostikrat primoran, nasprotovati željam in volji bolnikovi, da doseže svoj zdravniški namen. Napačno in škodljivo sočutje bi bilo, ako bi se spolnile vse zahteve blaznega zavoljo tega, da se ne jezí, kajti potem bi se zanemarilo pravo in vspešno ozdravljevanje.

Kakor zdravilstvo v obče, tako je tudi zdravstvo blaznih zadnja leta velik korak naprej storilo. Zdaj ni več treba onih mnogovrstnih naprav, brez katerih poprej ni bilo nobene blaznice, da silno nemirni bolniki ne poškodujejo sebe ali drugih; z malo izjemami se sme pustiti vsem bolnikom prosto gibanje v blaznici. Ta veliki napredek v psihatriji (v dušoslovji) se sme primerjati napredku v kirurgiji (ranocelstvu), pri katerem se izvršuje lahko vsaka velika operacija po omotičah z éterom ali kloroforom. Ta iznajdba pripomogla je mnogo, in to po pravici, da je ljudstvo začelo bolj zaupati zdravilstvu, pa še važneje je to, da one omotice odstranijo bolniku bolečine in mu prihranijo nepotrebno in zelo nevarno napenjanje telesnih moči.

Oskrbovanje neozdravljivih blaznih se ne razločuje veliko od oskrbovanja ozdravljivih, vendar je pri ravnanju z neozdravljivimi nekoliko razločka o tem, da bivajo te vrste bolniki po več let ali celo življenje v blaznici. Na ozdravljive bolnike, ki se vrnejo po prestali bolezni v kratkem k svojim poprejšnjim opravilom, se ne ozira blaznica toliko, da bi blazni v njej našli enake naprave in zabave, kakor jih imajo doma, pač pa mora to biti pri neozdravljivih, ki so prisiljeni bivati več let v blaznici. Blaznica nikakor ni delavnica, a vendar nobena reč ni koristnejša telesni in duševni zadovoljnosti bolnikov, kakor nekaka dobro izbrana in prav odmerjena delavnost. Zdravnik ni v stanu porabiti za delo vseh blaznih, kajti omenil sem že, da so tudi neozdravljivi, čeravno ne dolgo, vendar včasih silno razdraženi in nemirni; takrat, se ve da, je vsakaka delavnost nemogoča. Drugi zopet hitro propadejo telesno in duševno; taki potrebujejo zmirom in zmirom pozornosti in postrežbe, ker tudi za najbolj navadna dela niso sposobni. Samo po sebi se razume, da nimajo vsi bolniki enakega nagiba pečati se z delom, nekateri se celó ustavljajo vsakateri

delavnosti. V tacihi slučajih ima zdravnik skrb, izbuhati in pospeševati veselje do dela. Razen izgleda, ki ga takim dajejo drugi delajoči bolniki, ni nič bolj pripravnega, da se izbuja v njih veselje do pridne delavnosti, kakor da se jim obljubijo majhna darila za to ali uno delo. Privoljenje nekaterih poboljškov, ki sicer niso potrebni, a so dostikrat zelo zaželeni, na primer: tobak, vino in kava so v blaznicah imenitni zdravstveni pripomočki; včasih je pa treba izmisliti si še drugih poboljškov in daril. Obžalovati je, če blaznica ne more pospeševati po takem načinu delavnosti bolnikov. Tem radodarniši je zavod v tej stvari, tem bolje in hitreje je zdravnik v stanu, sprijazniti celó duševno ne preveč oslabele bolnike z napravami, katerim se morejo podvreči v blaznici. (Dal. prih.)

Zabavno berilo.

Stare hiše naše Ljubljane

z zgodovinskimi črticami po gradivu pl. Radiča in dr. Lipiča.

Opisal dr. Jan. Bleiweis. *)

Kakor ima vsak človek svoj životopis, tako ima tudi vsako selo, vsako mesto svoj krajepis ali svojo topografijo.

Isto tako ga ima tudi naša Ljubljana.

Predno pa prestopimo na popis tega, kar je naslov temu članku, naj memogredé omenimo mnenja mnogih zgodovinarjev, da na tistem prostoru, ki ga dandanes imenujemo „Kapucinsko predmestje“ (Kapuziner-Vorstadt) in kamor se štejejo Dunajska cesta, Celovška cesta, Frančiškanske ulice, Slonove ulice, nunske ulice, gledališke ulice, kongresni trg, in kjer je danes Gradšče in Mirje (deutscher Grund) je stala kolonija Rimljanov — Aemona imenovana. „Mirje“ je stara slovenska beseda, katera izrazuje to, kar beseda „stara zidovje“. Ker so namreč naši predniki našli na tem mestu razvaline starega zidovja — ostanke nekdanje Aemone — so ta kraj imenovali mirje, Nemci pa „deutscher Grund“ zato, ker zemljišče na tem mestu je postalo pozneje lastnina Križanskih gospodov (deutscher Ordensritter), ki so na Kranjskem imeli mnogo posestva.

Našo Ljubljano so Rimljani imenovali Nauportus; ob bregovih Nauporta — tako vsaj pripovedujejo nekateri zgodopisci — je argonaut Jason, pripeljavši se na ladiji s svojimi tovarši iz Ponta v Donavo, iz Donave v Savo, iz Save v Ljubljano Aemona prvi temelj položil. Neka šaljiva pravljica celó to pripoveduje, da na tistem mestu, kjer danes stoji pivarna „zum weissen Rössel“, je Jason, s svojimi tovarši stopivši na suho, ladijo svojo priklenil. Res, da starinska bajta „Röselnova“ po svojem obrazu še zelo opominja na čase Jasonove.

Profesor Müller v Mariboru obeta nam v posebnem spisu dokazati, da Aemona je stala tam, kjer današnji Ig. No, če bi to resnica bila, postala bi se ve da vsa druga zgodovinska poročila prazne pravljice.

Naša Ljubljana se je nekda morala posebno odlikovati s tem, da je imela od zunaj jako čedno-bele hiše, kajti njen priimek „bela Ljubljana“ izvira iz starodavnega pregovora, ki je znan vsaki naši stari babici in se glasi:

*) Bral g. Fr. Drenik v „besedi“ čitalnice Ljubljanske 14. aprila t. l.

moralične podpore javnega reda in cesarskega prestola. Če nam še kmetске ljudi potegnejo za novošegnim verskim dvomivanjem in omahovanjem, če še ti zgubijo vero v Boga, tedaj bodo trdno zaupanje in vero zgubili še v marsikaj drugega. Stotine let staroavstrijsko domoljubje na kmetih se bo porušilo in tedaj gorjé za Avstrijo! (Tako je, res je!) Šolski polom ne bo izostal, toda pospešilo ga bo ali odložilo edino le obnašanje katoliškega prebivalstva samega“.

Iz malega tega vidijo naši bralci, kako zanimiva, kako pa tudi koristna je ta knjižica, katera na 6 drobnih polah odkriva največe rane sedanjega socialnega življenja: slabo časnikarstvo, odrtijo, težave kmečkega stanú v liberalni dôbi itd. itd. Naj bi našla pot v vsako slovensko hišo!

Blaznice (norišnice),

kakoršne morajo biti, in kaj je njih namen.

Spisal dr. Karol Bleiweis, primarij deželne blaznice Kranjske.

(Konec.)

Kaj pa da naj dela bolnik v blaznici, se ne ravná samo po njegovem stanu in prejšnjem njegovem opravilstvu, ampak tudi po njegovem sedanjem duševnem stanu. Razen mnogovrstnega dela v hiši, na vrtu in polji, se porabijo bolniki pri rokodelstvih in mehaničnih delih, izobraženi kot pisarji itd. Ni ne treba, da se rokodelci v blaznici pečá s svojim rokodelstvom; opravila na vrtu in polji so za-nj dostikrat bolj ugodna. Kaj in koliko naj dela bolnik, določuje tedaj zdravnik.

Treba je v blaznici tudi odpočitka in razveseljevanja. Včasih večja prijetna družba, boljša jed in pijača, ples, zabava na kegljiščih ali s kvartami, kramljanje pri kozarcu pive ali kave, sprehajanje na vrtu ali daljši izleti, to so razveseljevanja, ki se morajo bolnikom dovoliti, čeravno blaznica zaradi njih potrosi nekaj več. Tudi je treba, skrbeti za primerna berila, za duševna dela, katera blaznega ne vtudijo; veselje do petja ali kake druge zabave naj se po moči goji.

Tudi v naši blaznici skrbimo za to, da se zabavajo blazni primerno svojemu stanu in bolni osobnosti. Omenim tukaj le, da sem v minulem predpustnem času večkrat osnoval plesalne veselice, pri katerih so se sešli možki in ženske; plesali so z največo ognjenostjo, a se zmirom izgledno obnašali. Take veselice niso brez dobrega vspeha; marsikaka besna pomirila se je pri plesu in ostala tudi pozneje več časa mirna in krotka; melanholični možki in ženske začeli so se razvedrovati tako, da pri marsikaterem bil je to začetek boljšega dušnega stanja.

Nikakor pa se ne sme pozabiti na to, da mora blaznica zadovoljiti tudi bolnike v verském obziru. Skupne službe Božje, prejemanje sv. sakramentov, pogovori z duhovnom o težki telesni bolezni se tudi blaznim ne smejo kratiti. Se ve, da tudi o tem treba se je ozirati na duševni stan bolnikov in na osobnost njihovo. Zdravnik ne sme dopuščati, da bi si bolnik po svojem boleštnem nagibu brez mere belil glavo z verskimi stvarmi, v svoji otožnosti noč in dan le pokoro delati hotel ali da bi se v bolni prenapetnosti neizmerno gibal v verskih domišljajah, pa kratko rečeno, treba je ovirati, da ne postane vera in duhovnik igrača bolnim možganom. Da bi kdo mogel znoreti iz pretirane pobožnosti, to misliti je nespametno (žalibog! da ima ljudstvo še zmirom take predsodke), a tudi se ne sme pričakovati, da bi v takih slučajih pogovori z duhovnikom imeli dober vspeh za bolezen. Tukaj veljá popolnem ono, kar sem že omenil, o potrebi duševne zmernosti.

Ako se vsi pomočki, zdravstveni in nezdravstveni (primerna delavnost, potrebni odpočitek, razveseljevanja in po osebnostih odmerjeni razgovori z duhovniki) rabijo v pravem času in premišljeno, po tem se dostikrat posreči, da se bolniki zopet ozdravijo, a tudi oni, ki ne postanejo popolnem čistega uma, se tako zboljšajo, da morejo bivati zunaj blaznice, si kaj prislužiti in živeti pri svojih kot koristni družniki človeške družbe.

Ostane jih pa vendar še mnogo, ki morajo za zmirom bivati v blaznici. Tem nesrečnežem, ki so duševno popolnem onemogli, mora blaznica priskrbeti človeku primerno bivanje in jih tako obvarovati še hujšega duševnega propada; ozirati se je tedaj treba previdno na njihove telesne slabosti, za katere morajo imeti do zadnjega dihljeja primerno in dostojno postrežbo. Tako ravnanje je dolžnost humanitete in naloga blaznice. To se mora pri takih bolnikih ravno tako vestno in popolno zgoditi, kakor pri ozdravljivih, pri katerih je zdravnikova naloga veliko bolj dobrodejna in truda bolj vredna. Ker pa smo prepričani, da imamo v blaznici le z bolniki opraviti, in da je najvišja stopinja duševne onemoglosti tudi le znamenje bolezni, zato moramo tudi o duševno najbolj propadlem bolniku vedeti, da imamo človeka pred sabo, in ž njim, ki je, kakor vsak nas, Božja stvar, ravnati priljudno in človeško.

Naj omenim tukaj še to, kako naj občinstvo ravná z zblaznelimi, ako jih hoče odpeljati v blaznico. Nikdar naj bi se blazni z goljufijo ali zvijačo ne skušali spraviti v blaznico, kajti to napravi slab vtisek na bolnega, in zeló zadržuje ozdravljevanje. Evo tak slučaj! Gosp. K., paraličen bolnik, bil je po svojih spremljevalcih z zvijačo pripeljan v blaznico, češ, da popotujejo zaradi neke trgovine v Ljubljano. Gosp. K. imel se je za popolnoma zdravega in torej nikdar ne bi bil privolil preseliti se v kako blaznico. Njegovi spremljevalci, zapustivši ga, odidejo. Kmalu potem, ko si je ogledal prostor laži-hotêla, začne strašno divjati. Ni mi ostalo drugega, nego to, da mu povem resnico. Zdajci pa začne kričati, grozno psovati goljufivce, in tako divjati, da sem ga moral osamotiti. Po zeló razburjeni noči skuša drugi dan pobegniti; ker pa se mu to ne posreči, noče se celó nobene jedi dotakniti, čeravno je bil poprej pri izvrstnem apetitu. Potem se ga loti halucinatoričen delirij z domišljijo velečasti. Kmalu vendar postane bolj miren, a nikdar ni pozabil zvijače svoje rodovine, po kateri je bil v blaznico pripeljan. — Takih slučajev se ne manjka. Ker pa napravite laž in zvijača zmirom slab vtisek na človeka, ki je na duhu bolan, toraj naj se žlahta in tudi hišni zdravniki izogibljejo tacega postopanja. Ni treba, da se bolniku pové, da ima priti v blaznico; zadostuje, če se mu reče, da potuje k zdravniku, v čegar hiši bode našel še več enako bolnih, — tû se bode za nj primerno skrbelo, — dotični zdravnik je poseben izvedenec o takih boleznih, — njegovim vredbam o stanovanji, živežu in zdravilih se vé da se bo treba podvreči itd. Če tuji se takemu prigovarjanju bolnik še zoperstavlja, vsaj ne bo mogel nikomur očitati, da je bil ogoljufan. Le nekoliko energije je treba in blazni se bo po poti kmalu pomiril. Vsakako se bolnik, ki ni po sili bil pripeljan v blaznico, poprej pomiri, kakor tak, ki je bil po zvijači v njo vrinjen.

Naj konečno še povem, kako naj ravnajo ljudje zunaj blaznice s takimi, ki so ravnokar zblazneli (znoreli).

Taki naj se iz dveh ozirov, kakor hitro je mogoče, izročijo v norišnico: prvič zato, ker se v njej hitreje boljša bolni um, — drugič je pa to tudi na

korist žlahti ali deželi, ki ima plačevati stroške oskrbovanja v blaznici. Neozdravljivi in siromaški bolniki, izmed katerih je komaj polovica za razna dela v blaznici porabljava, narejajo zarad večletnega bivanja ondod deželi, to je, davkeplačevalcem velike stroške. Skrbeti je tedaj dolžnost vsacega rodoljuba, da se vse odstrani, kar brani hitri duševni propad na umu bolnih, in da se tako deželni stroški za oskrbljevanje blaznih izdatno zmanjšajo. Skušnje učijo zdravnike, da se pred kratkim časom zblazneli tem hitreje pomirijo, čem hitreje se preselijo v dobro vredjeno blaznico in se tako odtegujejo vnanjim škodljivim uplivom. Tudi imajo zdravniki v blaznicah take zdravstvene pripomočke in naprave na razpolaganje, da morejo oni hitreje zatreti bolezen, kakor drugi zdravniki, ki se ne pečajo s takimi bolniki in tudi nimajo potrebnih pripomočkov pri roki.

Vsem tedaj, ki imajo o žalostni osodi blaznih kaj odločevati, mora biti sveta dolžnost, da prav hitro izročijo ravno na umu zbolele blaznici. Naj tedaj tako sprevidno ravnanje — kedar se pri nas bode odprla obširna nova deželna blaznica — župani, duhovniki in vsi ljudoljubi o interesu bolnih in deželnega zaklada vedno imajo pred očmi! Le malokrat so se dozdej pošiljali ravnokar zboleli v blaznico, večidel dohajajo v njo že skoro neozdravljivi, ki so bili domá prav slabo oskrbovani in so že vsled tega na umu popolnem onemogli. In prav to je bil tudi glavni vzrok, da je stara naša blaznica prenapolnena bila, ker večina tacih nesrečnih neozdravljivih blaznih ni je v stanu več zapustiti, zato pa naraščajo stroški tako silno!

Naj bi te moje besede, ki sem jih spisal iz žive ljubezni do nesrečnih naših deželanov, katerim se je pamet zmešala, in v iskreni želji, zmanjšati deželi bremena velikih stroškov, ne ostale klic upijočega v puščavi! Ako sem dosegel ta svoj namen, tolažila me bode zavest, da sem izpolnil dolžnost težkega svojega poklica.

Zabavno berilo.

Stare hiše naše Ljubljane

z zgodovinskimi črticami po gradivu pl. Radiča in dr. Lipiča.

Opisal dr. Jan. Bleiweis.

(Konec.)

Oglejmo si sedaj še cerkve naše Ljubljane.

Št. Peterska cerkev je morebiti najstarejša cerkev vse naše dežele; ona ima veliko zgodovino. V prvo je bila zidana leta 1221., leta 1385. na novo prezidana, leta 1472. po Turkih sežgana, pa zopet popravljena. Tako, kakor dandanes stoji, bila je zidana leta 1726, leta 1728. pa blagoslovljena.

Tudi naša stolna (Šenklavška) cerkev je jako stara, izvira iz l. 1288., ko je bila še podružnica Št. Peterske fare; v teku časa je bila večkrat podrtá, večkrat popravljena in razširjena; leta 1361. in 1386. je pogorela. Leta 1462. je bila po papežu Piju II. povzdignjena v čast stolne cerkve, leta 1469. po Turkih razrušena, pa potem zopet popravljena in povečšana, leta 1701. pa brez kuplje, ki je bila še le leta 1841. narejena, tako sezidana, kakor jo vidimo danes; leta 1707. je bila slovesno blagoslovljena, ko jej je bil en stolp zidan leta 1705., drugi pa 1706.

Tudi cerkev Frančiškanska ima veliko zgodovino. Na njenem mestu je izprva stala cerkev posvečena sv. Martinu, ki je že pred letom 1320. bila mi-

nihom Avgustinom izročena, leta 1494. po Turkih pokončana. Leta 1623. je bila na novo zidana Materi Božji na čast in leta 1628. blagoslovljena od škofa Chröna, leta 1631. je pogorela, potem bila zopet sezidana in leta 1785. izročena Frančiškantom.

Št. Jakobška cerkev izvira od leta 1494. Bila je takrat cerkev Avgustinov, leta 1597. pa je bila izročena Jezuitom. Novi cerkvi je položil škof Chrön temeljni kamen leta 1613.

Trnovska cerkev je bila zidana leta 1730; popolnem prezidana leta 1855.

Še neke stare hiše iz 17. stoletja ne smemo pozabiti; to je, redouta, dandanes bojišče parlamenta Kranjskega, prejšnje čase plesišče gosposko. To hišo so nekdanji deželni stanovi zidali leta 1658. jezuitom za gimnazijo zraven tadanje Jezuitske (danes Št. Jakobske) cerkve, kar še danes kaže napis nad vrati. —

Tako — potovaje križem po mestu in predmestjih — smo ogledali našo staro Ljubljano po važnejših starinskih stavbah in zgodovinskih njenih dogodbah. Imeli bi gradiva še marsikaj; al vmakniti se je treba še drugim točkam nicojšnjega programa. Zato spomine na staro Ljubljano sklenemo z opominom:

„Ti — nekdanj po obrazu svojih hiš zvana bela Ljubljana — ostani bela na veke po trojnem svojem starodavnem gëslu:

trdna kakor skala o veri svojih pradedov, —

kakor hrast neomajljiva o svestobi do vladarja, —

brez madeža čisto-bela — slovenska!“

Politične stvari.

Slovani in Italijani.

Po knjigi Ludevika Vuličevića „Slavi e Italiani dal Judri al Quarnaro.“*)

Pisatelj pripoveduje v začetku svojega dela, da je v Italiji kakor tudi v Avstrijskem Primorju mnogo ljudi, kateri ne poznajo niti rodú, niti števila, niti národnosti po Primorju bivajočih ljudstev, ali so vsaj zeló nevedni v tej zadevi. Njegov spis ni namenjen tem, ampak onim, kateri, oslepljeni od predsodkov, se klanjajo lažém in prevari in v temi dvoumnosti med saboj delajoči so v Primorju osnovali klub, katerega imenuje pisatelj „klub liberalcev“. A ti „liberalci“ so, kakor pravi on, licemerci in sleparji, in, ker so licemerci, oblačijo se v obleko kreposti, da oslepé druge, a ker so sleparji, hoté biti od drugih časteni za zasluge, katerih nimajo. Mnogo teh liberalcev, kateri so ali Nemci ali Slovani, misli, da je koristno, ako se vedó kakor Italijani, če tudi imena nasprotno pričajo, kar potrjuje, da njih italijanstvo ni družega nego umazana sebičnost.

V provinciji Primorski imajo, kakor vsakdo zná, Slovani večino, a Italijani so v manjšini, vendar po mestih imajo poslednji večino, ker so tam v materijalnem in duševnem obziru bolj trdni in složni. Zato imajo v deželnih zborih vedno prvo besedo, da preglasé slovensko večino.

Kdor bi te liberalce smatral za odkritosrčne Italijane, zeló bi se motil. Oni ne sovražijo samo Slo-

*) Celo to knjižico misli nam dobro znani gosp. F. predstaviti v nemški jezik z željo, da bi zagledala beli dan tudi v slovenskem. Naj sl. družba „Sloga“ v Gorici prevdari: ali bi jej ne bila ova knjižica voda na njen mlin ravno zdaj, ko ona tako iskreno se ustavlja navalu Italijanov na zemljo slovensko.